VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

DOKUMENTACE ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ
BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ
FACULTY OF FINE ARTS

ATELIÉR INTERMÉDIÍ
INTERMEDIA STUDIO

ZÁPLATA SLIBUJE
A PATCH PROMISES

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
BACHELOR'S THESIS

AUTOR PRÁCE **Dmitrii Olgin**
AUTHOR

VEDOUCÍ PRÁCE **MgA. Valentýna Janů**
SUPERVISOR

BRNO 2024

OBSAH DOKUMENTACE:

TEXTOVÁ ČÁST	**s. 4 – 9**
OBRAZOVÁ ČÁST	**s. 10 – 25**

TEXTOVÁ ČÁST

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá analýzou okamžiku setkání s něčím podivným či děsivým. Jejím východiskem je uvažování o uměleckých strategiích zpracování prožitku takové situace (odčarování a zvýraznění). Jádrem práce je umělecké zpracování úvahy nad možnostmi návratu kdysi vytěsněného formou dočasné intervence do negalerijního prostoru, v němž se rozehrává subverzivní hra mezi zdí, dírou a záplatou.

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on the analysis of the moment of encountering something weird or eerie. Its starting point is the consideration of artistic strategies of processing the experience of such a situation (disenchantment and highlighting). At the core of the work is an artistic processing of the reflection on the possibilities of the once displaced returning in the form of a temporary intervention into a non-gallery space in which a subversive game between wall, hole and patch is played out.

1. ÚVOD. TEORETICKÉ SOUVISLOSTI A ZÁKLADNÍ POJMY

Tématem bakalářské práce je umělecká analýza momentu setkání s něčím podivným (*weird*), tísnivým (*das unheimliche*) či děsivým (*eerie*), a fenoménu zakopnutí jako projevu nějakého nesouladu v jinak pokud možno hladkém předivu skutečnosti. Tyto koncepty mají společné to, že se zabývají něčím cizím. Práce tak souvisí s fascinací tím, co leží mimo standardní vnímání, poznávání a zkušenosti. I když jsem pojmy tísnivého, podivného a děsivého položil volně vedle sebe, existují mezi nimi zřetelné rozdíly.

TÍSNIVÉ (DAS UNHEIMLICHE)

Jak píše Sigmund Freud: „(...) tísnivé je oním druhem něčeho vyvolávajícího úlek, jenž vychází s toho, co je odedávna dobře známé.“[1] Prožitek tísnivého je zkušeností s cizím uvnitř známého, zkušeností rozpoznání známého jako cizího, je o tom, jak se domácí svět neshoduje sám se sebou. Tísnivé je něco, co neodpovídá úplně očekávání, ale je to na známém místě. Něco blízkého, ale jiného, rebelujícího a nefungujícího tak, jak by mělo. A toto jiné vyvolává strach především proto, že ohrožuje integritu naší existence jako systému – stabilního, úplného a omezeného, obecně docela bezpečného, jelikož docela předvídatelného. Aby člověk tento systém zachoval, snaží se celý svět domestikovat. To znamená, že strašidelný jiný svět kdesi za zdmi a ploty proměňuje ve svůj vlastní domov (*das Heim*), kde je vše srozumitelné a rozpoznatelné, kde jsou všechny formy života, události a věci rozloženy na známých

[1] Sigmund FREUD, „Něco tísnivého“, in: *Spisy z let 1917–1920*, Praha: Psychoanalytické nakladatelství 2003, s.174.

policích. Nejdůležitějšími technikami zdomácňování světa v lidských dějinách byly narativní struktury mýtu, náboženství, umění a samozřejmě vědy. Nicméně také mýtus a náboženství, umění, a dokonce i věda vždy ponechávají mezery v obraně proti Jinakosti. „To, co působí tísnivě (*das Unheimliche*), je něco milého, útulného a domáckého (*das Heimliche – Heimische*), jež podlehlo vytěsnění a vrátilo se z něj zpět“.[2] Příklady tísnivého, které Freud uvádí, jsou opakování (nesoulad, *déjà vu*, přeřeknutí, dvojníci), která vyvolávají určitou úzkost.

PODIVNÉ (WEIRD)

Jestliže koncept tísnivého nás nutí k určitému druhu uvažování prostřednictvím zpracování vnějšího světa skrze vnitřek, koncept podivného umožňuje nám podívat se dovnitř z perspektivy vnějšku. Jak píše Mark Fisher v knize *The Weird And The Eerie*: „Podivné je to, co nepatří. Podivné vnáší do známého něco, co ho běžně přesahuje a co nelze sladit s „domácím“ (ani jako jeho negaci).“[3] Podle této úvahy podivné vyvolává zvláštní druh překvapení nebo dokonce spíše podezření z nepatřičnosti nějakých bytostí či předmětů, které „by přece neměly existovat, nebo by alespoň neměly existovat zde.“[4] A přesto, pokud jsou zde, kategorie, které jsme dříve používali k pochopení světa, již nefungují. Nakonec před námi není žádná chyba – naopak, naše vnímání by se mělo změnit a stát stejně podivným. Podivné může být odrazující, ale také by mělo být přitažlivé a upoutávat naši pozornost. Podivné je tak zdrojem fascinace, ale obvykle smíšené s určitou úzkostí. Podivné není o pobývání v jiném světě, ale spíše o průniku něčeho cizího zvenku do našeho světa. Tento jev otevírá prostor pro interakci mezi světy.

DĚSIVÉ (EERIE)

Stejně jako koncept podivného, i pojem děsivého pracuje s projevy vnějšího světa. Nicméně pokud definujeme podivné jako přítomnost toho, *co (sem) nepatří*, děsivé „je tvořeno selháním absence nebo selháním přítomnosti. K pocitu děsivosti dochází tehdy, když je něco přítomno tam, kde by nemělo být nic, nebo když není nic přítomno tam, kde by mělo být něco.“[5] Tyto dva mody děsivého budou důležité pro další umělecké zpracování. Oba obsahují otázku agentnosti: existuje nějaká skrytá entita, která nás sleduje, a jaká je její podstata? Důležité je také to, že veškeré naše uvažování je postaveno na spekulaci, když zkoumáme stopy tohoto nepřítomného činitele, jehož záměry a povaha nám nejsou dostupné. Ovšem „jakmile jsou otázky a záhady vyřešeny, děsivost se okamžitě rozplyne. Děsivé se týká neznámého; jakmile je dosaženo poznání, děsivé mizí.“[6] To nás přivádí k další kapitole o možných strategiích chování při setkání s neznámým.

---

[2] *Ibidem*, s.195.
[3] Mark FISHER, *The Weird And The Eerie*, London: Repeater 2016, s. 10.
[4] *Ibidem*, s. 15.
[5] *Ibidem*, s. 61.
[6] *Ibidem*, s. 62.

PARADOX ODČAROVÁNÍ

Pojmenování je prastará forma kontroly. Nepochopitelné, vnější, cizí mizí prostřednictvím označení, vysvětlení, vyprávění. Snaha zkrotit strach z nepochopitelného vede k odčarování světa, přenáší fantastické do jiné sféry (lidské, běžné). Když se ve světě, který byl již důkladně vysvětlen a záhyby reality v něm byly narovnány, setkáme s něčím podivným nebo tísnivým, stále stojíme před volbou: „je to klam smyslů, iluze, produkt imaginace, a tudíž zákony světa zůstávají nezměněny, nebo se událost skutečně stala, je nedílnou součástí reality, což by pak znamenalo, že tato realita podléhá nám neznámým zákonům.“[7] Okamžik balancování na hraně, kdy musíme připustit buďto zatemnění mysli, nebo světa jako takového, je zahalen magickým tajemstvím nejistoty. Fantastické existuje tak dlouho, dokud tato nejistota trvá. A upadáme do toho stavu, když zakopáváme o rozpor mezi očekávaným a skutečným. Zakopnutí je příznakem roztržení toho hladkého přediva reality, dočasného strhnutí závoje, když už není možný pohyb setrvačností, známá pravidla a zákony neplatí a je třeba být flexibilní.

Okamžik setkání s podivným, s něčím, co se vymyká skutečnosti chápané jako spojitý příběh, má dvě "exit strategie”:

- odčarování (vysvětlování/absorbování, vytěsňování)
- zvýraznění (zpomalení, ponoření, napodobení).

2. ZÁPLATA A TEZE O ZTRÁCENÍ FUNKCE

V rámci uměleckého pojetí situace *zakopnutí*, tj. nečekaného setkání s něčím podivným či tísnivým budeme uvažovat v kontextu interakce stěn, děr a záplat. V metaforickém smyslu je bezkonfliktní, neutrální chápání situace rovnou plochou. Nerovnost, mezera nebo prasklina jsou projevy něčeho zvláštního, nepochopitelného. Ve snaze zachovat ideálnost povrchu světa (celistvost naší existence jako systému) a vyloučit z jeho řádu všechny prohlubně, zamaskovat je, vyhladit nerovnosti naší zkušenosti, používá realita záplaty. „Ve své podstatě se však záplata jen tváří, že je blízká rovině; ve skutečnosti se ukazuje, že je to vyvýšenina, která je rovině mnohem cizí než prohlubeň, která ji narušuje (přeloženo z ruštiny).“[8]

[7] Tzvetan TODOROV, Úvod do fantastické literatury. Praha: Karolinum, 2010, s.25

[8] ⵜⵉⵏⵉⵔⵉ, “*Something in the way*”, Syg.ma, 22 srpna 2023, https://syg.ma/@tiniri/something-in-the-way (cit 28. 04. 2024)

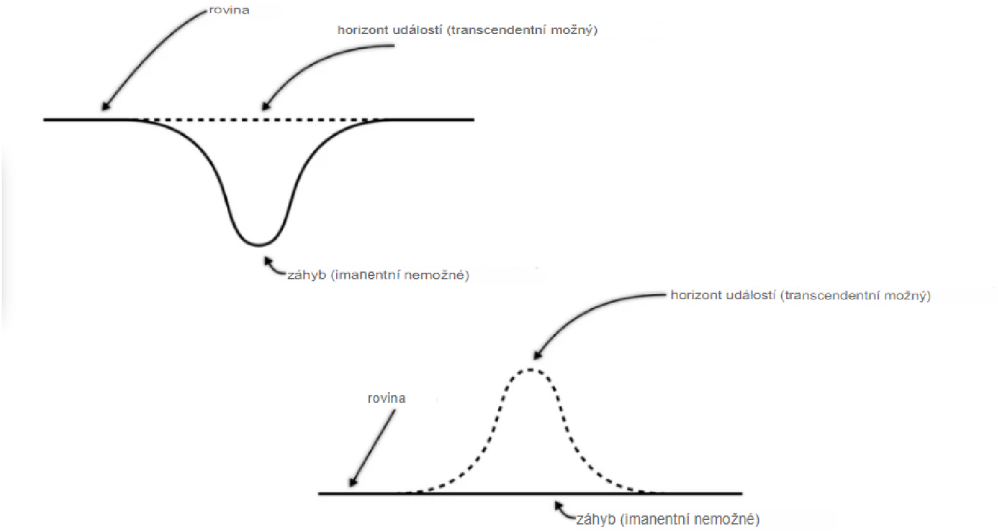

Tyto prvky (záplaty) se časem stávají neoddělitelnou součástí roviny a snižuje se naše citlivost vůči nim. Stejně tak se utlumí naše citlivost na absurdity, podivnosti a paradoxy. Svět, který je v rychlém pohybu, je plný záhybů a děr. Paradox se tak stává formující součástí současné reality. Není přitom jako takový vnímán, pouze se reprodukuje, pohlcuje veškeré rozpory a neutralizuje veškeré vnější podvraty a zlomy. Nepříjemné zážitky jsou potlačené, ale to, co bylo kdysi vytěsněno, se může znovu objevit se subverzivní korekcí (*deja vu*, přeřeknutí, dvojníci atd). A v tomto kontextu navrhuji vytvořit záplatu-dvojníka – zbavit ji neviditelnosti a udělat z ní znak. Vytěsněním z hmoty stěny zbavím záplatu její hlavní vyhlazovací funkce, a pak ji (zpětně) umístím nikoli na trhlinu, ale vedle ní a použiji ji jako ostenzi (předmět, o který lze zakopnout[9]), čímž se naladíme na stav zvýšené pozornosti vůči neideálnosti našeho prostředí, na potenciální setkání s „cizincem“. Záplata je již sama o sobě návratem, dvojníkem zdi. Ale posunutá záplata je selháním přítomnosti nebo nepřítomnosti, které nás odkazuje k vnějším agentům. Teoreticky by výsledkem bylo zdvojení zkušenosti namísto anihilace podivného a maskujícího.

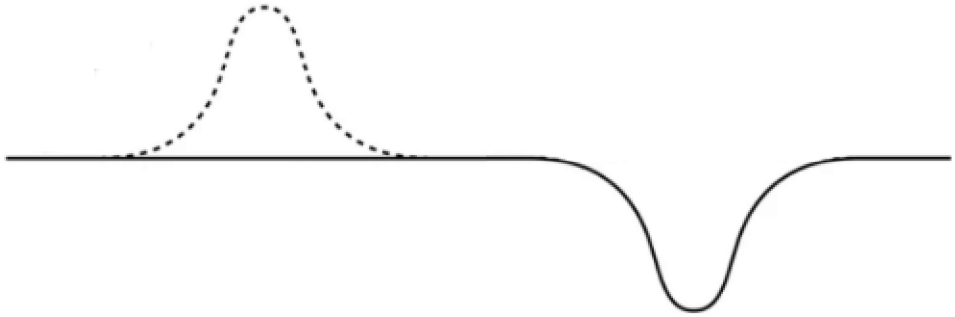

[9] text na 1. záplatě: “put a stone before a pit to stumble over it earlier”

3. INSTALACE A UMĚLECKÁ ŘEŠENÍ

Fyzická realizace má formu místně specifické instalace – intervence do negalerijního prostoru. Jedná se o vytvoření prostoru či situace prostřednictvím sochařských objektů/ intervencí a textových prvků. Místem expozice je technický prostor (vnější koridor) přiléhající zvenčí k hlavní budově FaVU VUT. Tento prostor má svůj vlastní charakter a přináší určitá omezení. Je dlouhý a úzký a zdá se, že diktuje lineární vývoj děje díla, ale umístěním intervencí na různých úrovních se snažím tuto linearitu narušit a vnést do ní houpavý pohyb s náznakem překročení rámce prostoru. Samotné objekty jsou záplaty, vytvořené podle obrysů již existujících děr v prostoru a umístěné v těsné blízkosti, ale s určitým posunem podle ideje záplaty zbavené své funkce. Záplaty doplňuje tištěná podivná (*weird*) poezie, která se vyznačuje proměnlivou stylistikou textů. Každý text reaguje na situovanost své záplaty a metaforicky vychází z konceptu setkání s cizím popsaného v první části. Poetická forma je zde použita ve snaze vyhnout se odčarování situací prostřednictvím přímého popisu.

Příklady:

- předčasné záměrné zakopnutí, napsané formou návodu k použití
- vztah mezi kamenem úrazu a základním kamenem ve formě logické závislosti
- o zvyku a znamení
- paradox ruiny v podobě úlohy
- řečnická otázka přijetí marnosti
- přítomnost vnějšku. Poslední záplata neobsahuje žádný text, ale je na ní zrcadlo, které směřuje pohled diváka ven z prostoru chodby.

Podobná strategie aktivizace prostoru prostřednictvím intervence je patrná v jednom z charakteristických projektů Nedko Solakova *A (not so) White Cube* (2001), kde poukazuje na drobné nerovnosti stěn galerie, jako jsou praskliny a kapky barvy, které zpochybňují koncept údajně ideálního povrchu bílé krychle. V mém případě však nejde o kritiku samotné výstavní činnosti a jejích atributů, ale spíše o uměleckou strategii navigace v živém prostředí pomocí náznaků/nápovědí. To nás přivádí spíše k teorii *apofenie*,[10] tendence vidět souvislosti mezi předměty a jevy, které spolu ve skutečnosti nijak nesouvisejí, kromě jejich neoddělitelné souběžnosti vnímání. Vnímání je silně ovlivněno předpokladem o tom, co je předmětem pozorování (percepční hypotéza). Lidské vědomí odráží objektivní svět v „ideálních modelech“ existujících věcí a vztahů. Vidění je v některém smyslu nahrazeno výpočtem pravděpodobnosti shody s těmito modely. A proces vidění se stává podobným filtrování, dekódování a rozpoznávání. Otázka oddělení informací od šumu má dnes zásadní politický rozměr. Rozpoznávání vzorů rezonuje s širší otázkou politického uznání. Co je považováno za vhodné, aby bylo viděno nebo slyšeno? Komu nebo čemu dáváme vysokou prioritu a co je ponecháno v pozadí jako nepodstatné, iracionální? Citlivost společnosti vůči nesrovnalostem a podivnostem se utlumuje, jakékoli podkopávání a narušování se neutralizuje. Proto je důležité snažit se aktivovat očekávání neznámého.

[10] Hito STEYERL, „A Sea of Data: Apophenia and Pattern (Mis-)Recognition“, *e-flux journal*, duben 2016, https://www.e-flux.com/journal/72/60480/a-sea-of-data-apophenia-and-pattern-mis-recognition/ (cit 28. 04. 2024)

3. ZÁVĚR

V procesu tvorby bakalářské práce vykrystalizoval široký tematický rámec – zkoumání fenoménů každodenního života z perspektivy filozofie hororu, který prostupuje mou praxí posledních let. Práci s médiem rozšířené sochy, kterou jsem si osvojil v minulých letech, jsem doplnil o nové strategie a postupy. Analytický a někdy syntetický přístup práce v bílé kostce byl nahrazen site-specific instalací s vlastním kontextem a úskalími. Spolu s posunem od analyzování jevů k ponoření se do nich jsem zvažoval strategie setkání s cizím a snažil se je sledovat, vytvářet rozšířené stopy tajného působení neviditelného, zvýraznit ty momenty zakopnutí, které odhalují trhliny v realitě. Záplaty byly subverzivní korekcí těchto trhlin a děr – namísto odčarování jako aktu uzavření trhliny byl okamžik pohledu do díry prodloužen. Díky tomu bylo možné upozornit na jiná pravidla, podle kterých jsme mohli hrát.

BIBLIOGRAFIE

Mark FISHER, *The Weird And The Eerie*, London: Repeater 2016.

Sigmund FREUD, „Něco tísnivého“, in: *Spisy z let 1917–1920*, Praha: Psychoanalytické nakladatelství 2003.

Hito STEYERL, „A Sea of Data: Apophenia and Pattern (Mis-)Recognition“, *e-flux journal*, duben 2016, https://www.e-flux.com/journal/72/60480/a-sea-of-data-apophenia-and-pattern-mis-recognition/ (cit 28. 04. 2024)

Tzvetan TODOROV, *Úvod do fantastické literatury*. Praha: Karolinum, 2010.

ⵜⵉⵏⵉⵔⵉ, „Something in the way“, *Syg.ma*, 22 srpna 2023, https://syg.ma/@tiniri/something-in-the-way (cit 28. 04. 2024)

OBRAZOVÁ ČÁST

Záplata slibuje, pohled na instalaci, 5 záplat s tištěným textem a 1 záplata s zrcadlem, omítka na mřížce, rozměry variabilní, prostor koridoru 1 × 30 m, 2024 (10. 5. – 15. 6. 2024, školní dvůr FaVU, Údolní 244/53, Brno)

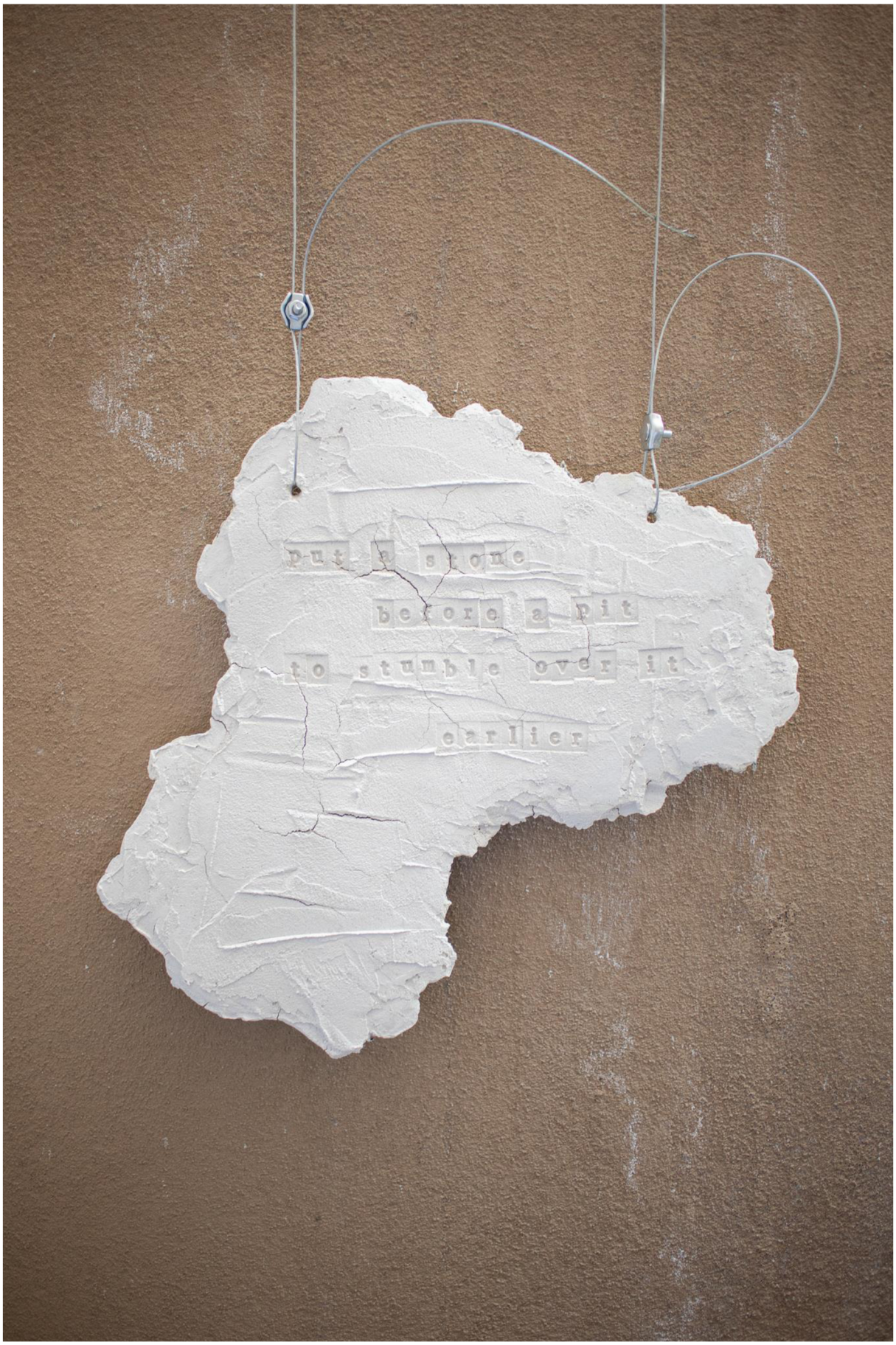
put a stone
before a pit
to stumble over it
earlier

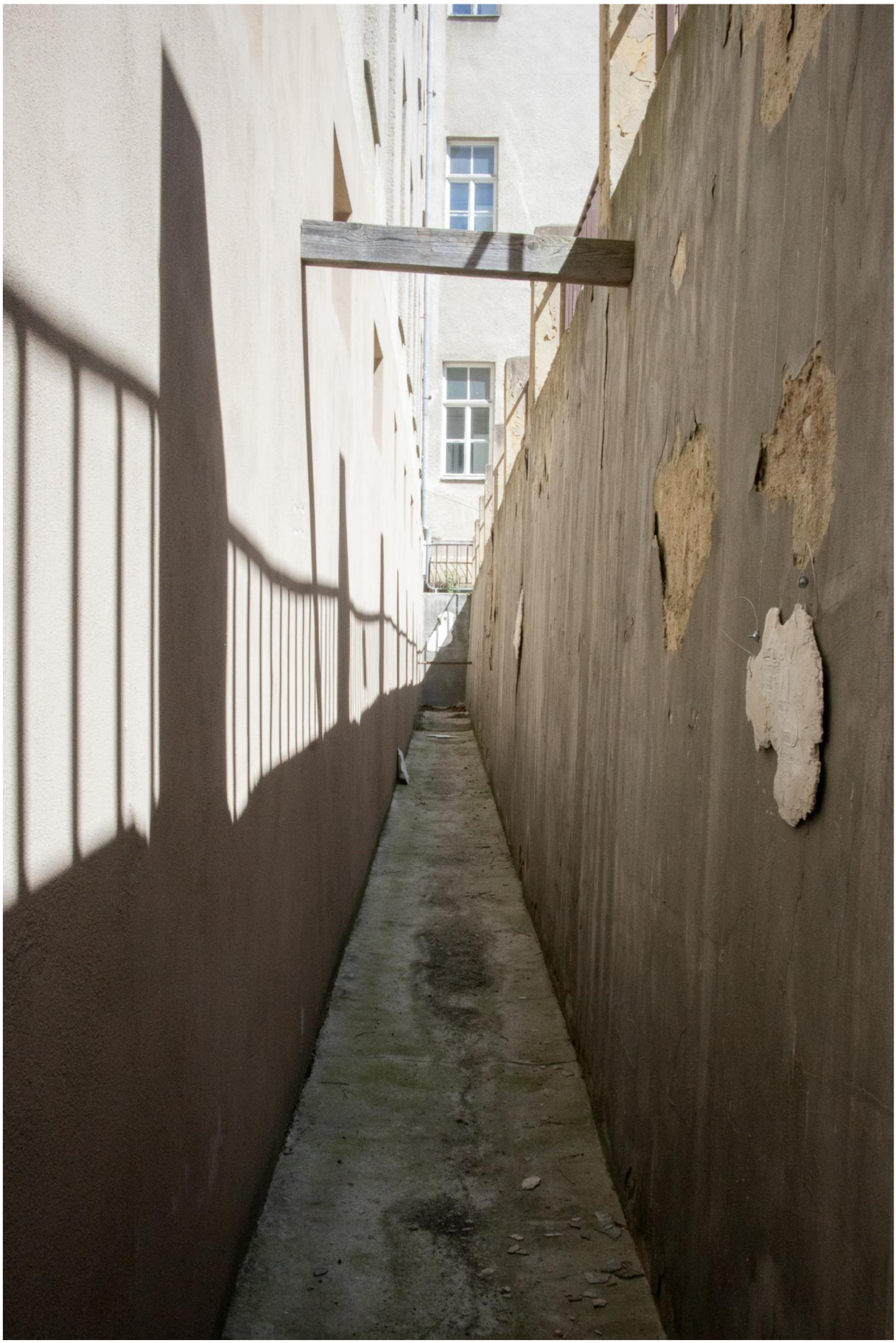

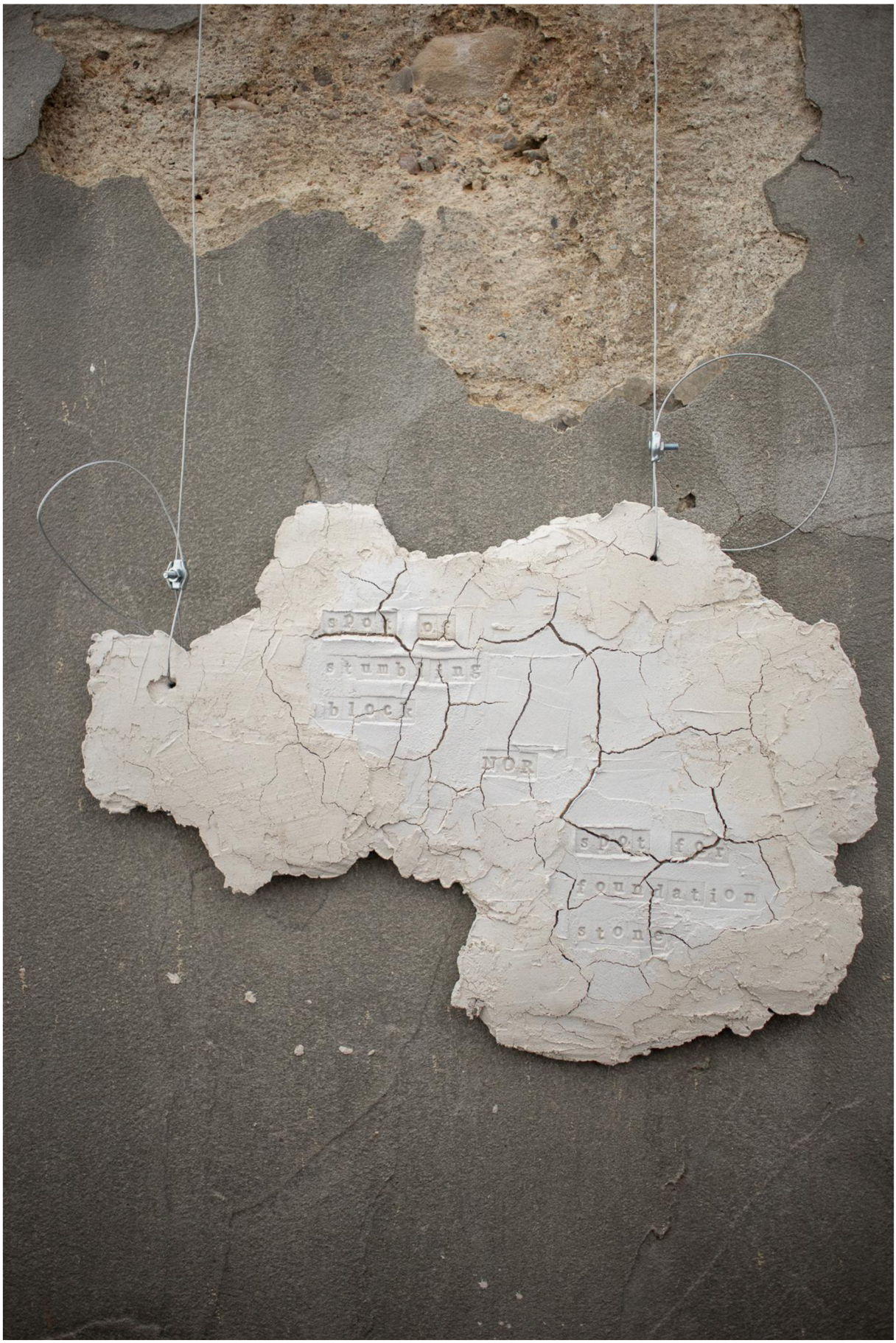
stumbling
block
NOR
foundation
stone

spot of
stumbling
block

omens
the gap of
habits hide
what has been
missed

is it ruined enough
to be a ruin
or now restoration
is ruination
how many holes does it take
for a wall to disappear
how many patches does it take
to make a wall appear